

ПЕДАГОГІЧНА ТВОРЧІСТЬ ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ УЧИТЕЛЯ

Постановка проблеми. Сучасний стан розвитку суспільства, який характеризується гуманізацією і демократизацією суспільних відносин, інтелектуалізацією праці, швидким розвитком технологій висуває нові вимоги до системи вищої освіти. Якщо на попередніх етапах роль освіти в основному зводилась до передачі соціального досвіду від старшого покоління до молодшого, то сьогодні на перший план виступає її перетворювальна функція. Перенесення основних акцентів із когнітивного плану (система знань, умінь і навичок) на розвиток творчих можливостей особистості зумовило зміну характеру сучасної освіти і навчання. Зросла потреба в педагогічних кадрах, здатних до створення оптимальних умов для саморозвитку, самоосвіти і самореалізації особистості в різних типах навчальних закладів.

Завдання формування цілісної культури майбутнього спеціаліста вирішує вся сукупність дисциплін, які викладаються в університеті. Його культура складається як результат саме всебічної підготовки, орієнтованої на професійну майстерність. Навчання – основний вид діяльності студентів, який відіграє найважливішу роль у формуванні професійної культури майбутнього спеціаліста. Навчальна діяльність в сучасних умовах повинна розглядатися з точки зору саморозвитку і творчості. Творчість веде до самореалізації особистості в процесі її активної пізнавальної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема творчості у педагогічному процесі є надзвичайно актуальною та складною. Ще В.О.Сухомлинський вважав здатність педагога до творчої праці важливою складовою професійної культури. Він був переконаний, що перед учителем постійно виникає потреба в творчому пошуку способів і засобів досягнення максимальної ефективності своєї діяльності [4, с. 48-50]. А.С.Макаренко стверджував, що педагогічна майстерність набувається за умов використання творчого потенціалу особистості. Дослідженням творчої діяльності в наш час займалися такі науковці, як Д.Б. Богоявленська, О.В. Брушлинський, Н.В. Гузій, Ф.М. Гоноболін, І.Н. Дьяков, П.Н.Зінченко, В.В. Кудрявцев, О.М. Леонтьєв, О.М. Матюшкін, А.П. Нечаєв, А.В. Петровський, Я.О. Пономарьов, С.Л. Рубінштейн, В.А. Семиченко, В.О. Сластьонін, М.В. Ткаченко, Ю.Г. Фокін, П.М. Якобсон та інші.

Формулювання цілей статті. Труднощі у вивченні творчості зумовлені особливостями творчого процесу, якому притаманний високий ступень суб'єктивності. Творчість у педагогічному процесі має свої

особливості, ефективність творчого процесу безпосередньо залежить від рівня професійної культури вчителя.

Мета статті – охарактеризувати творчу діяльність педагога як невід’ємну складову професійної культури учителя, визначити умови ефективного формування творчого стилю майбутніх учителів у процесі навчання в педагогічному ВНЗ.

Виклад основного матеріалу дослідження. В Українському педагогічному словнику дається таке визначення: “Творчість – продуктивна людська діяльність, здатна породжувати якісно нові моральні та духовні цінності суспільства” [1, с. 326]. Це визначення акцентує увагу на творчості як діяльності, яка визначається певним результатом. Воно відображає соціальний аспект творчого процесу, але ігнорує психологічний – особистісний і процесуальний.

З огляду на ці аспекти конструктивною є асоціативна теорія творчості. Згідно з цією гіпотезою варіанти розв’язання проблеми виникають як наслідок появи асоціацій, викликаних конкретною постановкою певного завдання; після цього здійснюється відбір найбільш доцільного варіанту, що власне і є головним моментом творчості. Творчість у педагогічному процесі залежить від досвіду учителя, його ерудиції, професійних якостей і впливає на рівень розвитку професійної культури фахівця. Асоціативна гіпотеза дозволяє дійти таких висновків: асоціативне мислення тим багатше, чим різноманітнішою є діяльність, в якій бере участь людина; фахівець, який обмежує свої інтереси лише сферою професійних знань, зменшує можливості для творчості. Аналіз особливостей творчості дозволив Ю.Г.Фокіну дати таке визначення цьому феномену: творчість – це неформалізований процес створення або виявлення суб’єктом нових відомостей або об’єктів духовної чи матеріальної культури, оснований на мисленні, що виходить за межі відомого, на реалізації власного бачення об’єкта, завдання або проблеми і свідомій відмові від звичних уявлень чи способів [5, с. 166]. Проведений аналіз психолого-педагогічних досліджень дає змогу виявити основні якості педагогічної творчості:

- ефективність використання набутого досвіду в нових умовах;
- гнучкість при застосуванні запланованого в невідомих ситуаціях;
- вміння обґрунтовувати інтуїтивні рішення;
- вміння фантазувати, бачити ближчу, середню та далеку перспективи в роботі;
- вміння розвивати ідею, реалізовувати її в конкретних умовах;
- бачення варіантів вирішення проблеми;
- вміння застосовувати досвід інших, трансформувати рекомендації методичних посібників, теоретичні положення наукових публікацій.

Педагогічна творчість має свої особливості. Вона характеризується жорсткою лімітацією у часі – у багатьох випадках знайти оптимальне рішення потрібно дуже швидко. Разом з тим, результати педагогічної творчості віддалені від моменту безпосередньої реалізації творчих задумів. До того ж, педагогічна творчість завжди виступає як співтворчість – учителя та учня. Постійно вирішуючи велику кількість типових та оригінальних педагогічних завдань, учитель будує свою діяльність згідно із загальними правилами евристичного пошуку – аналіз педагогічної ситуації; проектування результату у зіставленні з вихідними даними; аналіз засобів, які придатні для перевірки припущення та досягнення результату; конструювання та реалізація навчально-виховного процесу; оцінювання отриманих даних; формулювання нових завдань.

Творчість, як один із головних компонентів педагогічної діяльності, потребує в професійній підготовці майбутнього вчителя формування особливого стилю сучасного педагогічного мислення. В.А.Семиченко виділяє такі якості, що характеризують творче мислення:

- узагальненість – орієнтація не на окремі педагогічні ситуації, а вміння знаходити засоби їх об'єднання;
- інтегративність – розв'язання педагогічних задач з опорою на теоретичне інтегрування та побудову гнучких інтегративних моделей;
- системність – опора на сутнісні зв'язки міжструктурними одиницями педагогічної діяльності;
- комплексність – прагнення до подолання міжпредметних бар'єрів, орієнтація на міждисциплінарне пізнання;
- ієрархічність – мислення охоплює не тільки склад відповідних явищ, а їх структуру та внутрішню побудову, що лежить в основі педагогічного аналізу цих явищ;
- детермінізм – спрямування на пошук найголовніших ознак та причин подій;
- аналітичність – реалізація дослідницької позиції;
- логічність – вміння логічно впорядкувати своє мислення та логічно побудувати вербальні моделі [3, с. 236].

Всі ці якості педагогічного мислення забезпечують майбутньому вчителю в процесі професійно-педагогічної підготовки найсприятливіші умови для формування професійної культури фахівця – всебічно розвиненого, творчого та ерудованого професіонала з організаторськими здібностями. Педагогічна творчість є необхідною умовою становлення самого педагога, розкриття його як особистості. Особистість не просто реалізує себе в творчій діяльності, вона певним чином діє у відповідності до життєвих планів та цінностей. Творча індивідуальність – це найвища характеристика діяльності вчителя, оскільки саме в процесі пізнання та

ствердження педагогом своєї творчої індивідуальності педагогічний процес перетворюється на творчу діяльність. Отже, найважливіший показник творчого рівня педагогічної праці – прояв у ньому творчої індивідуальності педагога. Творча індивідуальність педагога проявляється в стилі діяльності, в притаманній манері, у відношенні до своєї діяльності та до матеріалу, який викладається. Творчий стиль індивідуальної діяльності учителя окрім педагогічної спрямованості, педагогічних здібностей, знання й уміння використовувати психолого-педагогічні закономірності, психологічної чуйності, такту, спостережливості включає в себе специфічні неповторні риси, притаманні лише одному педагогу. Ці специфічні риси залежать від темпераменту вчителя, від спрямованості на учня, умов та характеру навчального процесу та багатьох інших факторів. Не про кожного вчителя можна сказати, що він – яскрава індивідуальність, тим більш – індивідуальність творча. Ця характеристика втілюється не тільки в неповторності, своєрідності та унікальності поведінки, а й діяльності та її результатах.

У дослідженні Н.Ю.Посталюка [2, с. 58] творчий стиль діяльності визначається як стійка єдність способів та прийомів діяльності, що забезпечують її творчий характер і цілісність. Стиль розкривається через сукупність сталих характеристик діяльності, що проявляються на тлі будь-якого її змісту, незалежно від мети, мотивів. До особливостей творчого стилю слід віднести його системний характер і розглядати цей стиль як єдність інтелектуальних, емоційно-вольових та мотиваційних характеристик, педагогічні фактори, що сприяють розвитку творчого стилю діяльності: проблематизацію змісту освіти; рефлексивну позицію викладачів та студентів у навчальному процесі; діалог як форму здійснення суб'єкт-суб'єктних взаємовідносин у навчальному процесі. Саме ці фактори виступають механізмом розвитку творчого стилю діяльності.

Початковим етапом формування творчої індивідуальності вчителя має бути самоосвіта, стимулювання усвідомлення педагогом своєї унікальності та значущості, прийняття ним гуманістичних установок, розвиток уяви, потреби й здатності до творчості. Стрижнем творчого стилю діяльності педагога є стимулювання студентів до творчої, пізнавальної діяльності, а також підтримка педагогом ініціативи учнів та студентів. При цьому викладач добирає зміст навчального матеріалу згідно з критеріями проблемності, намагається будувати діалог зі студентами на основі співдружності і довірливих стосунків. У цих умовах навчання забезпечує "контекст відкриття". У тактиці інноваційного стилю навчання можна виділити такі особливості поведінки учителя:

1. Уміння поставити навчально-пізнавальні проблеми так, щоб викликати інтерес до роздумів, аналізу відомих фактів, подій та явищ.

2. Стимулювання і пошук нових знань та нестандартних способів вирішення завдань і проблем.
3. Підтримка студента на шляху до самостійних висновків та узагальнень.

Висновки. Здатність до творчості – невід’ємний елемент педагогічної культури вчителя. Найбільш суттєвими характеристиками творчості як створення нового на основі перетворення відомого є новизна та індивідуальність. Метою роботи вчителя має стати прагнення відчувати та виявити свою творчу індивідуальність, неповторні особливості своєї особистості, своєрідність педагогічного стилю. Основою системи підготовки вчителя до педагогічної творчості є педагогічна культура.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гончаренко С. Український педагогічний словник / Семен Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
2. Посталюк Н.Ю. Творческий стиль деятельности: педагогический аспект / Н.Ю. Посталюк. – Казань.: Изд-во Казан. ун-та, 1989. – 204 с.
3. Семиченко В.А. Психология педагогической деятельности: навч. посібник / В.А. Семиченко. – К.: Вища школа, 2004. – 335 с.
4. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: у 5т. / В.О.Сухомлинський. – К.: Рад. школа, 1975 – 1977.
5. Фокін Ю.Г. Преподавание и воспитание в высшей школе: методология, цели и содержание, творчество: учеб. пособ. для студ. высш. учеб. завед. / Ю.Г.Фокін. – М.: Изд. центр “Академия”, 2002. – 224 с.

АНОТАЦІЯ

Тарасенко Т.В. Педагогічна творчість як невід’ємна складова професійної культури учителя. Стаття присвячена педагогічній творчості як невід’ємній складовій професійної культури вчителя. В статті розглянуто різні аспекти поняття "творчість". Визначено умови ефективного формування творчого стилю майбутніх вчителів.

Ключові слова. Педагогічна творчість, професійна культура, самореалізація, підготовка вчителя, індивідуальний педагогічний стиль.

АННОТАЦИЯ

Тарасенко Т.В. Педагогическое творчество как неотъемлемая составляющая профессиональной культуры учителя. Статья посвящена педагогическому творчеству как неотъемлемой составляющей профессиональной культуры учителя. В статье рассмотрены различные аспекты понятия «творчество». Определены условия эффективного формирования творческого стиля будущих учителей.

Ключевые слова. Педагогическое творчество, профессиональная культура, самореализация, подготовка учителя, индивидуальный педагогический стиль.

SUMMARY

Tarasenko T.V. Educational work as an integral part of teacher professional culture. The article is devoted to pedagogical creativity as an essential component of the teacher's professional culture. Different aspects of concept "creativity" are observed. The conditions for effective formation of intending teachers' creative style are outlined.

Key words. *Pedagogical creativity, professional culture, self-realization, teacher training, individual pedagogical style.*